

Oppdragsrapport nr. 6-2013

Ragnhild Brusdal

Husholdsøkonomi og likestilling

En litteraturgjennomgang

SIFO

© SIFO 2013
Oppdragsrapport nr. 6 – 2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Husholdsøkonomi og likestilling	Antall sider 36	Dato 19.04.2013
Title	ISBN	ISSN
Forfatter(e) Ragnhild Brusdal	Prosjektnummer 11200429	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet		
Sammendrag Rapportens tema er husholdsøkonomi og likestilling. Diverse litteratur på feltet blir presentert, samt en del data fra norske hushold. I rapporten inngår et spørreskjema for en videre oppfølging av husholdsøkonomi og likestilling.		
Summary The topic of the report is household economy and gender equality. Various literatures in the field are presented, as well as some data from Norwegian households. The report includes a questionnaire for further follow-up of household economy and gender equality.		
Stikkord Økonomisk likestilling, personlig økonomi, hushold		
Keywords Gender and economic equality, personal finances, households		

Husholdsøkonomi og likestilling

En litteraturgjennomgang

av

Ragnhild Brusdal

2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo

Forord

Prosjektet er på oppdrag fra BLD (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet). Det var ønskelig å se nærmere på i hvilken grad det er systematiske forskjeller mellom ektepar og samboere med hensyn til ansvar for og involvering i ulike typer økonomiske beslutninger i husholdet. Notatet går igjennom diverse litteratur på feltet, samt en del data fra norske hushold. I prosjektet inngår et spørreskjema for en videre oppfølging av husholdsøkonomi og likestilling.

Prosjektet er tenkt i tre moduler den første er en litteraturgjennomgang som er dette notatet. Modul to er en landsrepresentativ survey som vil gi et utfyllende bilde av organiseringen av økonomien i norske hushold. I modul tre vil vi gjøre en kvalitativ utdypning av beslutningsprosessene og organiseringen som har kommet frem i modul to.

Ragnhild Brusdal har vært prosjektleder og Elling Borgeraas og Mary Ann Stamsø er tilknyttet prosjektet.

Nydalen, april 2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING (SIFO)

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Sammendrag.....	9
1 Husholdsøkonomi og likestilling.....	11
1.1 Bakgrunn.....	11
2 Beskrivelse av norske hushold.....	13
2.1 Endring over tid.....	13
2.2 Kvinnens og menns yrkesaktivitet og lønnsinntekter	13
2.3 Gifte og samboende og skilsmisser.....	14
3 Husholdets inntekter og utgifter.....	17
3.1 Husholdets økonomiske ressurser	17
3.1.1 Lønninger og andre kontanter	17
3.1.2 Verdier og kapitalvarer.....	18
3.1.3 Ulønnet arbeid i hjemmet.....	18
3.2 Husholdets utgifter	19
3.3 Forhandlinger i husholdet	20
3.4 Husholdets praktiske økonomiske organisering.....	21
3.5 Undersøkellesmodell	22
4 Forhold som kan virke inn på organiseringen av husholdsøkonomien.....	25
4.1 Spørreskjema og datainnsamling	26
Litteratur.....	29
Vedlegg 1 – Spørreskjema	31

Sammendrag

Temaet i notatet er husholdsøkonomi med særlig tanke på likestilling og forholdet mellom kvinner og menn og mellom gifte og samboende. Bakgrunnen er at mange kvinner blir økonomiske tapere ved samlivsbrudd, og ambisjonen er å lokalisere eventuelle faktorer som bidrar til denne skjevfordelingen mellom kjønnene. Notatet går igjennom litteratur og tidligere studier av husholdenes økonomi med særlig tanke på økonomisk likestilling i husholdet blant kvinner og menn.

Notatet starter med en gjennomgang av norske hushold, både sammensetningen, men også inntekt og yrkesaktivitet og ulike samlivsformer. Det skisseres en undersøkelsesmodell hvor en rekke variable som kan tenkes å forklare eventuelle forskjeller mellom ulike hushold presenteres. Disse blir utdypet og ulike hypoteser blir fremsatt.

I notatet inngår også et utkast til spørreskjema som skal anvendes på et representativt utvalg av norske hushold.

1 Husholdsøkonomi og likestilling

1.1 Bakgrunn

Prosjektets tema er økonomisk likestilling i husholdet. Fra 70-tallet og frem til i dag har det skjedd store endringer i kvinners plass i samfunnet og familien. Likestilling har vært en politisk målsetting og i dag har en like stor andel kvinner som menn høyere utdanning. Kvinners yrkesaktivitet har økt sterkt, nesten like mange kvinner som menn er yrkesaktive, men kvinner arbeider oftere deltid og kvinnenes månedslønn er lavere enn mennenes. Tiden til husarbeid har gått ned, men fortsatt bruker kvinner mer tid enn menn (Statistisk sentralbyrå 2012).

Det kan se ut som det er mennene som fortsatt dominerer i husholdsøkonomien. Mennene har generelt høyere inntekt og dette gir dem trolig større definisjonsmakt over hva pengene skal brukes til, og av samme grunn vil trolig også kontrakter og avtaler i større utstrekning bli inngått av mennene. Kvinnene på sin side tar seg oftere av det nære, det vil si løpende utgifter til mat og klær til seg selv og andre familiemedlemmer osv. (jfr. Borgeraas 1992).

Mens debatten om likestilling i dag i stor grad handler om pappaperm og størrelsen på fedrekvoten og kvinners yrkesaktivitet, kan det se ut som de økonomiske anliggender internt i husholdet i mindre grad er gjenstand for debatt. «I dag fremstår det likedelte foreldreskapet – og spesielt fedrepolitikken – som et hovedelement i likestillingspolitikken» (Bjørnholt 2010:46). Men økonomiske anliggender er et svært viktig tema når likestilling mellom kjønnene skal evalueres internt i familien. Husholdsøkonomien kan se ut som et område hvor likestillingsarbeidet ikke har hatt stor effekt. Wærness og Knudsen (2002) hevder at hvordan ektepar og samboere tenker og forhandler om penger og hvordan de fordeler ansvaret for økonomien og de økonomiske ressursene fortjener stor oppmerksomhet fordi avstanden mellom ideologi og praksis når det gjelder likestilling på dette området er antakeligvis ganske problematisk i mange moderne familier.

Et husholds økonomiske anliggende er nedfelt juridisk. Ekteskapsloven fra 1993 betrakter kvinner og menn som selvstendige likestilte økonomiske individer. Begge ektefellene har ansvaret for å dekke utgiftene og å gjøre det arbeidet som kreves for det felles hushold. De har også plikt til å gi hverandre de nødvendige opplysninger for å vurdere deres økonomiske stilling. Dersom den ene av partene ikke har lønnet arbeid har vedkommende krav på et passende beløp for å dekke egne behov. Penger som eventuelt blir spart er å betrakte som vedkommendes egne penger. Gjeld som er tatt opp for å anskaffe seg det som er vanlig og for å dekke husholdsmedlemmenes behov er begge parter ansvarlige for.

Surveyundersøkelser tyder på at normen om å disponere pengene felles står sterkt, selv om det antydes også at denne normen er noe svekket på grunn av større individualisering (Knudsen og Wærnes 2004). Ved skilsmisse vil det som den enkelte har bragt inn i ekteskapet være deres personlige eiendom. Det samme vil det være dersom en av partene kjøper en gjenstand,

f.eks. en båt, for sine egne penger. Den andre parten får ikke eiendomsrett til denne selv om de er gift. Det som ektefellen anskaffer eller får sammen blir sameie mellom dem. Hvor mye hver ektefelle har betalt, er i slike tilfeller ikke avgjørende. Ved tilegnelse av ulike gjenstander skal det ikke bare legges vekt på hvem som har brukt sin inntekt til anskaffelsen, men det skal også legges vekt på ektefelles arbeid i hjemmet. Det er også mulig å opprette særeie hvor man ved tinglysning bestemmer hva de eier sammen og hva de eier hver for seg. Det som er ervervet av dem i fellesskap blir sameie mellom dem.

De fleste ektepar i Norge har felleseie. De eiendelene ektefellene eier når de gifter seg, og de eiendelene de blir eiere av mens de er gift, inngår i det som kalles felleseie. Om man har felleseie eller særeie utgjør liten forskjell så lenge ektefellene lever sammen. Ved eventuell oppløsning av ekteskapet viser forskjellene seg. Ved felleseie er hovedregelen at det skal deles likt mellom partene. «Retten til skjevfordeling av felleseiet ved en skilsmisse – hver tar sitt, litt upresist uttrykt – utvides radikalt. Ektefellene gis også adgang til opplysninger om den andres formues- og gjeldsforhold» Vollset (2011:212). Det er imidlertid viktig å være klar over hvem av ektefellene som eier hva. Likedelingsregelen innebærer at verdien av det hver av ektefellene eier skal deles likt med den andre ektefellen. Den enkelte har med andre ord rett til halvparten av verdien av det den andre eier og omvendt. Men det er kun nettoen som skal deles. Derfor kan den enkelte trekke fra den gjelden hver av dem er ansvarlig for. Dette betyr igjen at dersom en av dem har større gjeld enn det eiendelene er verdt så er det ikke noe å dele. Denne personen har imidlertid krav på halvparten av den andres overskudd selv om denne ikke får noe fra vedkommende. Ved særeie så eier vedkommende det man eide før skilsmissen også etter skilsmissen. Dersom dette får svært urimelige følger kan den andre part ha krav på et engangsvederlag fra vedkommende (Barne- og likestillingsdepartementet 2006).

Fortsatt er det bare gifte par som etter loven har gjensidig forsørgelsesplikt overfor hverandre. Betydningen av denne bestemmelsen har fått mindre å si i praksis (Noack et al 2011). I samme artikkel står det at så langt har man lite kjennskap til hvordan samboerpar og gifte i praksis fordeler inntekter og utgifter seg imellom, f.eks. om de samboende i større grad praktiserer atskilt økonomi.

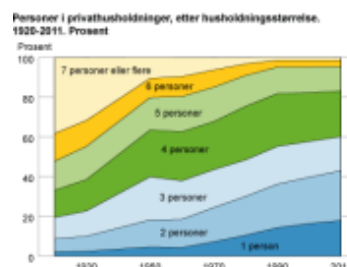
Prosjektet skal se nærmere på hvordan husholdenes økonomi er organisert. Vi ønsker også å se på både gifte og samboende. I dag er det mange som lever i samboerskap. Samboerskap er ofte en prøvefase og mindre stabilt enn ekteskap, og et viktig spørsmål er derfor om det er ulikheter i de økonomiske disposisjonene i de to samlivsformene. Videre er det ønskelig å se nærmere på beslutningsprosessen som leder frem til den økonomiske fordelingen og de økonomiske beslutningene. Hvem bestemmer hva man skal bruke penger på og hvor mye, og ikke minst får den enkelte like mye til personlig forbruk? Er det spesielle kjennetegn ved ulike hushold og måten de har organisert økonomien på?

Før vi går videre med de interne økonomiske disponeringene i husholdet skal vi gi en kort beskrivelse av norske hushold.

2 Beskrivelse av norske hushold

2.1 Endring over tid

Tradisjonelt betegner hushold de økonomiske sidene ved en eller flere personer som lever sammen. En privathusholdning består av en eller flere personer som er fast bosatt i samme bolig. Det er nå 2,2 millioner privathusholdninger i Norge. Antallet husholdninger økte med 31 000 i løpet av 2010. Det er mest vanlig å bo med to personer, men svært mange bor alene. Økningen i antallet husholdninger skyldes i hovedsak at vi i løpet av 2010 ble 62 000 flere personer her i landet. Gjennomsnittlig husholdsstørrelse er nå 2,22 personer. Til sammenlikning var det gjennomsnittlig 3,27 husholdning ved Folke- og bolig tellingen i dermed i gjennomsnitt blitt én person mindre i løpet av de siste 50 år.

i en hushold- også alene. hovedsak at i landet. personer. Til personer per 1960. Det har per bolig i

Det er mest vanlig å bo i et hushold med to personer, og om lag en firedel av de bosatte i Norge gjør det. I 1960 var det mest vanlig å bo i et hushold med fire personer. Den gang bodde en av fire i et slikt hushold. I dag er det også svært vanlig å bo alene, nærmere 20 prosent gjør det. (<http://www.ssb.no/familie/main.html> 28.august 2012).

Det er mange forskjellige hushold og det er mange måter disse husholdene kan organisere økonomien sin på. Eventuelle ulikheter mellom kjønnene eller mellom generasjoner er ikke utelukkende relevant for dagliglivet og fordeling av penger og arbeidsoppgaver mellom kjønnene her og nå. Hvordan husholdet har ordnet økonomien kan også tenkes å få store økonomiske konsekvenser i fremtiden ved eventuell skilsmisse eller opphevelse av samboerskap. Dette blant annet fordi fordelingen av materielle verdier etter en skilsmisse kan tenkes å være knyttet opp til den enkeltes bidrag, det vil si hvem som har betalt hva og hvem som har eierskap til husholdets ulike ressurser. Samboerskap er mindre stabile enn ekteskap, og et viktig spørsmål er derfor om det er ulikheter i de økonomiske disposisjonene i de to samlivsformene. Og ikke minst med tanke på hvilke konsekvenser organiseringen av økonomien har ved eventuelle brudd i de ulike samlivsformene.

2.2 Kvinners og menns yrkesaktivitet og lønnsinntekter

En viktig faktor i den økonomiske maktbalansen mellom kjønnene er hvor mye man legger inn i fellesskapet, og størrelsen på inntekten vil trolig være et viktig element her. For svært mange hushold er lønnsinntekten den dominerende inntektskilden. Toinntektsfamilien har blitt den dominerende enten partene er gifte eller samboende. Den såkalte husmorfamilien hvor mannen var hovedforsørger og kvinnen husmor utgjør en synkende andel. I dag er de fleste kvinner yrkesaktive, enten på heltid eller deltid i store deler av livet. I 2009 var det 48 000 kvinner i alderen 20-66 år som var hjemmearbeidende på heltid, mens 13 000 hadde

deltidsjobb, men definerte seg selv som hjemmearbeidende. Disse kvinnene utgjorde kun 4 prosent av alle kvinner i den aktuelle aldersgruppen (Kitterød og Rønsen 2011). Timelønninger og sosiale rettigheter til deltidsarbeidende tilsvarer heltidsarbeidenes (Hardoy og Schøne 2004).

I aldersgruppen mellom 15-64 år er det 74 prosent yrkesaktive kvinner. 43 prosent av disse arbeider deltid. Det er også slik at det «lønner» seg å være mann; kvinner tjener 85 kroner for hver 100-lapp menn tjener (Lunde og Sandnes 2010). Dette er hovedsakelig fordi kvinner oftere arbeider deltid og videre at de i større utstrekning er ansatt i offentlig sektor. I 2008 var gjennomsnittlig bruttoinntekt for alle voksne 345 000 kroner. Kvinnenes gjennomsnittsinntekt var 269 000 kroner, mens mennenes var 423 100 kroner. Det lavere beløpet i kvinnenes inntekt skyldes først og fremst at de ofte arbeider deltid. Men heltidssysselsatte kvinner har også en gjennomsnittslønn som er 87 prosent av mennenes (Statistisk Sentralbyrå 2010).

Ifølge Kjeldstad og Nymoen (2004) og Ellingsæter (1995) har deltidarbeid i Norge tradisjonelt i langt mindre grad vært ansett som et reelt alternativ for menn enn for kvinner. Ellingsæter (1998) fant at i Norge var det ganske konservative preferanser og sosiale normer for hvilken forsørgelsesmodell familien bør basere seg på. Heltidsarbeid er normen for menn i arbeidslivet, og selv om toinntektsfamilien gradvis har blitt en utbredt norm står mannens og familiefarens rolle som hovedforsørger fortsatt sterkt.

2.3 Gifte og samboende og skilsmisser

Noack (2010) beskriver en stille revolusjon. Ved inngangen til 2000-tallet hadde samboerskap for lengst avløst ekteskapet som den mest vanlige form for familieetablering. I en undersøkelse fra 2003 rapporterte tre av ti i aldersgruppen 27-36 år at de levde i samboerskap, og over dobbelt så mange (sju av ti) hadde erfaring fra tidligere eller pågående samboerforhold (Noack og Seierstad 2003). Samboerskap beskrives som en prosess hvor de fleste samboende gifter seg etter hvert. Samboende er en svært uensartet gruppe fra unge og relativt uforpliktende kjærestepar til par som har bodd sammen i flere år med felles barn og felles bolig (Noack 2010). 25 prosent av dem som lever i samliv er samboere. Det er flest i de yngste aldersgruppene (Statistisk Sentralbyrå 2010).

Det fødes omtrent like mange barn uansett om foreldre er samboende eller gifte. Tall fra 2009 om forskjeller mellom samboende og gifte ved første barns fødsel viser at henholdsvis 44 prosent av foreldrene var gifte, 44 prosent var samboende, mens mor var enslig i 12 prosent av fødslene. Stor aldersforskjell reduserer sannsynligheten for å være gift, og det samme skjer der hvor mor eller far har et barn fra før. Høytlønnede menn er oftere gift ved første barns fødsel (Skrede et al. 2011).

Noack et al. (2011) fant at gifte har langt oftere felles økonomi enn samboende. I aldersgruppen 20-47 år oppga gifte langt oftere enn samboende at de hadde en felles bankkonto. 58 prosent av de gifte hadde innrettet seg slik, mot 36 prosent av de samboende. Samboere med ekteskapsplaner skiller seg ut og har i større grad felles økonomi slik som gifte. Tilbøyeligheten til å ha felles økonomi øker med varigheten av samlivet og det samme gjør felles barn. Lang varighet på samlivet og felles barn gjør altså samboende mer lik de gifte her. I samme artikkel oppsummeres det med at ekteskapet er en sosial institusjon tuftet på gjensidige normer og forventninger. Selv om normene og forventningene til ekteskap kan synes å ha blitt svekket, er samboerskap fortsatt en løsere sosial institusjon. Det er ikke samme klare forventninger og normer verken til hverandre eller til omgivelsene. I de senere årene har imidlertid de to formene blitt mer juridisk likestilte.

Foreldre som er gifte, er gjennomsnittlig eldre, og har ved første barns fødsel lengre utdanning og høyere gjennomsnittsinntekt enn samboende foreldre. Foreldre som ikke lever i sam-

liv ved første barns fødsel, er gjennomsnittlig yngre, har kortere utdanning og lavere gjennomsnittsinntekt enn samboende foreldre. I løpet av perioden 1987-2001 har andelen samboende foreldre økt, mens andelen som ikke bor sammen, og andelen gifte, har gått ned. Forskjellene mellom gifte og samboende foreldre når det gjelder utdanning og inntekt, er blitt mindre i denne perioden (Skrede et al 2011).

En skilsmisse kan være nokså ødeleggende for privatøkonomien. Det antydes at man vanskelig kan tjene på en skilsmisse. Etter en langvarig og markert økning i antall skilsmisser frem til begynnelsen av 1990-tallet, synes antallet nå å ha stabilisert seg på i overkant av 10 000 per år. Dette innebærer at om lag 45 prosent av inngåtte ekteskap kan forventes å bli oppløst ved skilsmisse. I rapporten fra Statistisk sentralbyrå påpekes det at med en så stor og økende andel samboerpar, blir etter hvert skilsmissetallene mindre interessante som en indikator på samlivsbrudd, når man ikke har tall for hvor mange samboerskap som oppløses. Andelen som skiller seg er størst mellom 25 og 44 år (Statistisk Sentralbyrå 2010).

Mye kan tyde på at kvinner er den tapende part i den økonomiske skilsmissekampen. Ketcher (2001) peker på at tendens til at kvinner og menn ses som, og behandles som, selvforsørgende individer ved samlivsbrudd hvor kvinners ubetalte omsorg og karriæretap i løpet av samlivet i liten grad gjøres relevant for det økonomiske oppgjøret ved samlivsbrudd.

I en nyhetsartikkel fra Arbeiderpartiet av stortingsrepresentant Espen Johnsen kan vi lese at mange kvinner blir økonomiske tapere ved samlivsbrudd. I et gjennomsnittlig ekteskap som inngås når kvinnen er 30 år og mannen er 33 år, og hvor de er gift i 10 år, får mannen 66 prosent av felleseiet ved skilsmisse. Årsak: menn tjener mest og eier mest når samliv inngås. Kvinner må ta bevisste valg i gjerningsøyeblikket. Selv om det virker uromantisk å tegne avtaler i ekteskap og samliv, er det enda verre å oppleve økonomisk ruin fordi man forsømte sin egen økonomi mens man levde sammen. Menn beskytter sin egen økonomi i samlivet. Det må kvinner også gjøre. (http://arbeiderpartiet.no/content/view/full/18811astet_29, mai 2012).

I det følgende skal vi se nærmere på noen studier av hvordan kvinner og menn organiserer sin personlige økonomi, og noen sentrale teorier og begreper presenteres. Noen hypoteser og et spørreskjema med basis i norske forhold vil bli presentert.

3 Husholdets inntekter og utgifter

3.1 Husholdets økonomiske ressurser

Et hushold er en omfordelende enhet hvor ressurser blir brakt inn og senere omfordelt til utgifter og investeringer. I husholdets ressurser inngår dets inntekter som er et videre begrep enn lønn. Foruten inntekt fra arbeid inngår blant annet kapitalinntekter og overføringer som bostøtte, barnetrygd, arbeidsledighetstrygd, pensjoner fra folketrygden og sosialhjelp med videre. Husholdets ressurser kan deles inn i tre undergrupper:

- 1) Det som kommer inn som lønninger eller andre kontanter i form av trygder og andre overføringer.
- 2) Verdier og gjenstander som er brakt inn eller som bringes inn i husholdet.
- 3) Lønnet eller ulønnet arbeid utført i husholdet.

3.1.1 Lønninger og andre kontanter

Hvor mye penger og andre verdier som bringes inn i husholdet, og størrelsen på beløpet og hvem som bringer dette inn, er viktig av flere grunner. Lønnsinntekten utgjør som regel en stor del av familiens ressurser. Undersøkelser viser at toinntektsfamilien har blitt den dominerende enten den består av gifte eller samboende. Den såkalte husmorfamilien hvor mannen er hovedforsørger og kvinnen husmor utgjør i dag en synkende andel. I dag er de fleste kvinner yrkesaktive i store deler av livet enten på heltid eller deltid. Av det foregående har vi sett at en stor andel av de norske kvinnene er yrkesaktive, men av disse er det en relativt stor andel, 43 prosent som arbeider deltid (Statistisk Sentralbyrå 2010). Dette betyr at mennene bringer mere penger inn i husholdet.

Men ikke alle husholdets kontanter er nødvendigvis ervervet gjennom lønnet arbeid. Noe vil være gjennom trygder som f.eks. barnetrygden samt andre støtteordninger for de som ikke er yrkesaktive eller de som har svak økonomi.

Det er heller ikke slik at alt husholdet anskaffer seg blir betalt kontant. I den senere tid har det blitt mer vanlig å ta varer og tjenester på kreditt. Ofte kan kreditt være en løsning på en stram økonomi i husholdet, eller hvis spesielle behov skulle dukke opp f.eks. at noe går i stykker og husholdet ikke har kontanter til å anskaffe seg dette der og da. Som det meste har dette en god og en dårlig side. Den gode er at man kan skaffe seg kontanter på en grei og problemfri måte og dermed slippe ubehageligheter fordi man mangler noe. På den annen side kan det være at husholdet ikke klarer å betjene lånene sine og dette kan da bli en kostbar affære. I hvilket navn eventuell kreditt er ført opp er derfor av interesse.

Vi har sett at kvinner arbeider oftere deltid enn menn, og videre at dette varierer med kvinnes utdanningsnivå. Dette vil innvirke på pensjoner senere i livet, og ved eventuelt samlivsbrudd. Det gjelder særlig kvinner med lavere utdanning som arbeider deltid noe som igjen gjør at de får lavere pensjon og de vil dermed stå svakere ved samlivsbrudd.

3.1.2 Verdier og kapitalvarer

De fleste hushold har verdier i form av bolig og andre større kapitalvarer. Mye av dette blir anskaffet i løpet av husholdets levetid. Men noen verdier tas med inn når husholdet etableres f.eks. ved at en av partene har en bolig, hytte, båt eller lignende. Det er også mulig at en av partene arver en verdifull gjenstand eller et større beløp mens de er gifte eller samboende. I en slik situasjon er det viktig hvilken eieform man har til disse gjenstandene. I Norge hvor nesten 80 prosent eier sine boliger er dette spørsmålet særdeles viktig. I tillegg har vi i de senere årene opplevd stor prisøkning på bolig (Stamsø 2009).

De aller fleste ektepar i Norge har felleseie. Regelen er at ektefellene har felleseie dersom de ikke har avtalt at de skal ha særeie. Ordet "felleseie" kan tyde på at ektefellene nå eier alle ting sammen, men det er ikke riktig. Det er den av ektefellene som har anskaffet eller fått eiendelen som er eier av den. Den såkalte skjevfordelingsregelen går ut på at hver av ektefellene som hovedregel kan kreve at verdien av de eiendeler som ektefellen eide da ekteskapet ble inngått skal holdes utenfor delingen ved skilsmisse. Det samme gjelder arv og gaver til den enkelte som er mottatt under samlivet. Det er den av ektefellene som har kjøpt, arvet eller fått en eiendel under ekteskapet, som er eier av denne eiendelen.

Eieformen får også påvirkning hvis en av partene har gjeld. Hvis f.eks. mannen i forholdet har gjeld, men ikke betaler denne gjelden, så kan den bli tvangsinnkrevet. Det vil si at det f.eks. blir tatt pant i bilen hans. Siden kan bilen bli solgt for å dekke gjelden. Men det kan ikke tas pant i båten som kvinnen brakte inn i forholdet, selv om både bilen og båten er felleseie. (Kilde: Det økonomiske forholdet mellom ektefeller. Barne- og likestillingsdepartementet hentet 1.mars 2012). I informasjonen for den nye ekteskapsloven heter det "nå skal du verken kunne gifte deg eller skille deg til formue". Den kjønnsnøytrale loven skiller mellom særeie og felleseie. Loven sikrer ektefelles eiendomsrett over det vedkommende eier når ekteskapet inngås. Felleseie betyr altså ikke nødvendigvis at verdiene deles likt. Det betyr:

- Det du tar med deg inn i ekteskapet pluss eventuell verdistigning er ditt.
- Det du arver eller har fått av din ektefelle under ekteskapet er også ditt.
- Det du kjøper for dine skjevdelingsmidler er også gjenstand for skjevdeling.
- Pensjonspoeng deles ikke ved skilsmisse.

Det blir derfor viktig å se hvilke verdier husholdet har, hvem som har brakt disse inn i husholdet og de juridiske sidene ved eierskapet. Hvem som hadde med seg hva er viktig både i dag og i fremtiden.

3.1.3 Ulønnet arbeid i hjemmet

Det utføres en del ulønnet arbeid i husholdet. Et kjennetegn ved denne type arbeid er tredjepersons kriteriet, det vil si at hvis en aktivitet utført i husholdet er av en slik karakter at den kan utføres av en lønnet person så er aktiviteten å betrakte som produktiv (Ironmonger 2001). Man kan f.eks. ikke gå til tannlegen for en annen, men en annen kan vaske vinduene for deg. Det skilles mellom husarbeid, vedlikeholdsarbeid og omsorgsarbeid. Noen kjønnsforskjeller fremkommer her. Kvinnene utfører en stor del av husarbeidet og mesteparten av omsorgsarbeidet. Menn hadde dobbelt så høy beregnet verdiskapning som kvinner når det gjaldt vedlikeholdsarbeid. Dette skyldes at de brukte mer tid på vedlikehold og oppussing av bolig, og at lønnssetningen her var høyere enn for annet husholdsarbeid (Reiakvam og Skoglund 2009). Tidsnyttingsundersøkelser viser at kvinnene gjør mest husarbeid selv om andelen av døgnets timer som går med til husarbeid har sunket betraktelig. Kvinner sto for 60 prosent av det ulønnede arbeidet, og utførte mesteparten av omsorgsarbeidet og husarbeidet. Menn stod for det meste av vedlikeholdsarbeidet (Vaage 2002). Par med høy utdanning har generelt sett en jevnere arbeidsfordeling enn lavt utdannede – både når det gjelder omsorgs- hus- og vedlikeholdsarbeid (Kitterød 2000). Stillerman (2004) skiller mellom care givers og providers og

sier at dette varierer med sosial klasse. «Working-class women do not seek to maximize their income and purchases through paid employment; rather they prioritize their traditional caregiver roles». Driftighet og sparsommelighet ser ut til å være den metoden disse husholdene velger. Også Miller (1998) finner at «thrift» eller sparsommelighet og økonomisk sans er en egenskap som settes høyt blant husmødre i Øst-London, og hvordan dette anvendes til å få mer for pengene.

Nye oppgaver er nå ført tilbake til hjemmet, f.eks. banktjenester, internett shopping pluss en rekke andre oppgaver i hjemmet som kan betegnes som «gjør det selv». Hvordan dette er fordelt seg mellom husholdets medlemmer er uklart, men fortsatt er det kvinnene som utfører størstedelen av det husholdet produserer hvor særlig omsorg og husarbeid tar mesteparten av tiden (Vaage 2002). Men ikke alt er ved det gamle. For eksempel deltar menn oftere i dagligvareinnkjøp enn tidligere selv om det ikke er full likestilling på dette området. Dette er først og fremst matglade menn som liker å lage mat vi finner i butikken (Brusdal og Lavik 2007).

3.2 Husholdets utgifter

Et hushold har mange og forskjellige utgifter. Noen kommer ganske regelmessig, såkalte faste utgifter. Dette kan være husleie og lån og det kan være regninger for strøm og ulike avgifter og abonnemeter. I tillegg har man mer eller mindre faste løpende utgifter til f.eks. mat og klær, personlig hygiene og fritid etc. Noen utgifter vil være direkte knyttet til hvor mye man kan bruke på seg selv som f.eks. klær og tannlege, mens andre utgifter vil omfatte resten av familien, som når man kjøper inn mat til alle, klær til barn osv. Pahl (1989) skiller mellom kollektive og individuelle utgifter. De kollektive utgiftene er det som omfatter hele husholdet som f.eks. brensel, strøm osv. De individuelle utgiftene er kjøp av varer og tjenester som den enkelte konsumerer og som kun konsumeres av den enkelte. Eksempel på individuelle er kjøp av varer og tjenester som kun den enkelte kan bruke er sigaretter, klær og fornyelser for den enkelte.

Utgifter er penger brukt på forbruksvarer som konsumeres her og nå og som har relativt begrenset verdi over tid som mat og klær. Dette til forskjell fra investeringer eller kapitalvarer som gjerne er større forbruksvarer, og noe som kan gi avkastning i fremtiden. Å investere i bolig gir trygghet her og nå, men boligen har også en fremtidig verdi ved eventuelt salg. Fast eiendom, både bolig og hytter, vil være investeringer for fremtiden. Man behøver heller ikke kun å investere i ting, en sparekonto kan også ses som en investering og en trygghet mot eventuelle hendelser i fremtiden. Det samme gjelder ulike forsikringer og pensjonsordninger.

	Individuelle	Kollektive
Løpende utgifter	Tannlege, hygiene	Mat, strøm, avgifter
Kapitalvarer	Smykker, sportsutstyr	Bolig, hytte

Figur 3-1: Eksempel på ulike type utgifter

Ikke alle i husholdet tjener like mye, og det skjer også overføringer av penger internt i husholdet. Husholdsøkonomien kan ses som en bidragsøkonomi hvor den som har mye gir den som har lite. Dette gjelder særlig overføringer mellom foreldre og barn, men det er også overføringer mellom de voksne medlemmene i husholdet. Noen av disse overføringene må det forhandles om, både mellom de voksne partene i husholdet, men det er også forhandlinger mellom foreldre og barn (Brusdal og Frønes 2008).

3.3 Forhandlinger i husholdet

Et hushold har ulike utgifter knyttet til daglig forbruk og til større investeringer. Videre vil noen utgifter være fordelt mellom kollektive og personlige kjøp av varer og tjenester, f.eks. hvor mye den enkelte i husholdet skal få til personlig forlystelser på bekostning av de kollektive. Hvilke utgifter et hushold skal ha er til en viss grad gitt. Men det er også rom for å velge. Man kan ofte velge om man vil kjøpe bil, pusse opp eller dra på ferie. Man kan velge, men det er ikke alltid at begge parer prioriterer de samme valgene. Pahl (1989) skiller i sin studie «Money and Marriage» hvordan ulike hushold organiserer sin privatøkonomi. Hun skiller mellom to prosesser når økonomien i husholdet forhandles og utøves, nemlig *bestemmelse* og *forvaltning*. Med bestemmelse menes hvem som bestemmer hvor husholdets inntekter skal plasseres og hvilke prioriteringer som skal foretas, både til det felles hushold og til de enkelte personene i husholdet. En slik problemstilling kan være hvorvidt man skal kjøpe bil eller pusse opp huset. Videre om begge voksne skal få samme beløp til personlige utgifter eller ikke, eller om noen skal få mer enn den andre. I prosessen som leder frem til bestemmelsene er det viktig å kartlegge om det er enighet mellom partene i husholdet, eller om noen har større definisjonsmakt den andre. Videre om det oppstår konflikter i forbindelse med plasseringen av husholdets inntekter og ressurser, og ikke minst hvem som får gjennomslag for sine ønsker. Forvaltningen handler om hvordan man praktisk ordner husholdets økonomi, hvem betaler hva osv.

Hvordan man kommer frem til hvordan husholdets ressurser skal fordeles vil bero på en rekke forhold. Det kan være knyttet til den økonomiske makten i husholdet hvor den som tjener mest bestemmer (Stillerman 2004), eller det kan være knyttet til tradisjon, behov osv. En dimensjon er om man skal dele, eller optimalisere egne interesser. Mens Becker (1991) antyder at mye av husholdets disponeringer er av altruistisk karakter, så hevder Pollak (2002) at altruisme er et for sterkt begrep og at Becker bruker dette som betegnelse på alt som ikke er egoisme. Pollak hevder at det ofte heller er snakk om det man kan kalle hensyntaking. Mye av husholdets beslutninger og disponeringer vil trolig være det vi kan kalle hensyntaking. På den annen side er det mange hensyn å ta. Dette kan være økonomiske hensyn, helsemessige, spesielle interesser eller evner hos den enkelte. (Foreldre kan f.eks. være villige til å gi penger til barns forbruk når det er knyttet til utdanning, men ikke til forlystelser). Dette antyder igjen at for noen økonomiske disponeringer vil det være uenigheter blant husholdets medlemmer, andre ikke. Disse uenighetene vil også variere i grad, noen vil ta form som saklige diskusjoner, andre vil ha mer karakter av å være krangler. På oppdrag fra Dine Penger gjennomførte Infact en undersøkelse i 2007 som viste blant annet at norske menn synes at kvinner bruker for mye penger (<http://www.vg.no/pub/vgart.php?artid=519084>). Et viktig skille i diskusjonene om husholdets bruk av sine økonomiske ressurser er varige forbruksgoder versus løpende utgifter til f.eks. fornøyelser. Et annet skille er mellom kollektive og individuelle forbruksområder.

Hvem som har definisjonsmakt over hva husholdet skal bruke pengene til antas å variere med en rekke forhold. Den som bringer pengene inn vil trolig ha en sterkere definisjonsmakt. Kjønn ser ut til å være en viktig variabel her. Vi har tidligere sett at kvinner jobber mer deltid enn menn og at de har lavere inntekt. Menn tjener ofte mer enn kvinnene og dette setter dem i en maktposisjon. Dette vil gjøre at kvinner har dårligere kort på hånden når husholdsøkonomien skal fordeles. Andre studier viser også at kvinner i mindre grad enn deres menn tenker på egen vinning. Miller (1998) fant at mye av kvinnenes forbruk var beregnet på andre husholdsmedlemmer, (noe godt å spise, klær og andre småting ble kjøpt inn) og at dette var en del av deres måte å vise omsorg på. Nussbaum (1995) hevder at menn bryr seg ofte ikke om kvinnens interesser, enten det er ektefelle eller barn, og gjør beslutninger som går på tvers av deres interesser.

Også Pahl (1989) finner at menn dominerer de finansielle beslutningene i husholdet hvor ulikheter i arbeidsmarkedet og lønn og patriarkalske ideologier bidrar til menns beslutningsmakt over familiebudsjettet. Denne studien er imidlertid tyve år gammel og det er mulig at større likestilling er til stede i dag. Når dette er sagt så er det en forhandlingsprosess (negotiating process) i familien hvor mye moralske forpliktelser er til stede. Disse er mye skapt av kjønnsrolleforventninger. Også thrift (sparsommelighet) og selvkontroll kan se ut til å være kjønns spesifikk og noe som utøver hovedsakelig av kvinner (Miller 1998).

Et vanskelig tema er de økonomiske fordelingene ved egne og andres barn. Dette gjelder både for husholdets medlemmer, men også for forskere som skal lage et spørreskjema om dette temaet. Foreldre prioriterer sine barn, og setter egne ønsker til side eller utsetter disse (Rysst 2005). Det er mulig at det kan oppstå konflikter når det gjelder egne og andres barn, om hvor mye den som ikke er biologisk knyttet til særkullsbarn er villig til å gi, og også hvor mye særkullsbarn får fra den forelderen som ikke inngår i husholdet.

3.4 Husholdets praktiske økonomiske organisering

Når man har bestemt hva man skal bruke husholdets penger til, er det ofte gjenstand for diskusjoner om hvilken lommebok det skal gå ut av. Den tradisjonelle økonomiske arbeidsdelingen internt i husholdene har vært at kvinner har beskjeftiget seg med det vi kan kalle dagliglivets økonomi – kjøp av mat, klær og ting til hjemmet, mens mannen har stått for de “tunge” investeringene, slik som huslån, forsikringer, langsiktig sparing og lignende (Borge-raas 1992, Berg og Teigen 2009).

Det handler altså om hvordan man i praksis organiserer pengene under de ulike regimene som er resultat av forhandlingene. Altså når man har bestemt hva man skal bruke pengene til. Dette kan organiseres på flere måter, og er de praktiske sidene ved husholdsøkonomien. Igjen er flere modeller tilgjengelig. På den ene siden kan man ha nesten helt separate økonomier, og på den andre helt felles. Pahl (1989) fant fire typer av det hun kaller for «money management»:

Wife management – her er kvinnen ansvarlig for hele økonomien både for felles utgifter og for samboeres forbruk. Dette betyr at mannen gir lønningen sin til konen og hun forvalter økonomien og har ansvaret for å betale utgifter.

Allowance system. Her er det mange varianter, det vanligste er at mannen gir kvinnen et bestemt beløp hver måned. Hvis hun har inntekt vil dette legges til hennes inntekt. I denne type organisering er kvinnen ansvarlig for å betale utgifter, mens mannen kontrollerer resten av pengene.

Pooling system or shared responsibility. I en slik organisering er det en felles kasse eller konto hvor begge parter legger inn sine inntekter og utgiftene er mer eller mindre delt.

Independent management system. Her har begge egen inntekt og egne kontoer hvor den andre ikke har tilgang. Noe felles utgifter vil nok alle ha og dette vil partene bli enige om.

Bøe og Wærnes (2005) har delt forvaltningssystemene etter i hvilken grad partene i et hushold definerte sitt økonomiske fellesskap som basert på felles utgifter versus felles inntekter. I systemet «felles utgifter» defineres pengene som den enkelte tjener som hans eller hennes. De pengene som er til overs når utgiftene er betalt kan vedkommende bruke som han eller hun ønsker. Dette systemet ligger nært opp til det som også betegner et system basert på atskilt økonomi. I systemet «felles inntekter» defineres det som tjenes av partene i husholdet som felles, uansett hvor lite eller mye de enkelte tjener. Begge parter får da like mye til personlig forbruk.

Hvordan man kommer frem til de ulike måtene å organisere økonomien på vil trolig variere. I Pahl's studie ble begge parter i husholdet intervjuet. Hun fant at det ikke alltid var samme oppfatning mellom partene om hvordan økonomien var organisert og ikke minst om hva som var *frivillig og ikke*. Igjen kan det tenkes at den som bringer mest penger inn i husholdet vil ha større definisjonsmakt. Et viktig forhold her er hva man gjør med det ulønnede arbeidet som utføres i noen hushold, både hva man gjør her og nå, men også med tanke på fremtidig pensjoner.

Men det kan også være andre årsaker til at man organiserer husholdsøkonomien som man gjør. Problemet er ofte at disse egenskapene er sammenblandet og det er vanskelig å peke ut én. Av årsaker kan nevnes; praktiske som at banken ligger like ved, hun er hjemme og kan gå i banken, hun vet hva barna trenger, psykologiske egenskaper – han er mer sparsom, hun mer nøyaktig, han sløser osv. Videre kan det være ulikheter i arbeidssituasjon, tid til disposisjon osv. I tillegg kommer ideologiske og kulturelle forskjeller.

Felles økonomi ser ut til å være det vanligste i norske hushold. Dette viser en undersøkelse utført av Synovate for Postsparebanken i 2009 av gifte og samboende. 86 prosent svarer bekreftende på dette spørsmålet. Det er noe vanligere blant de over 60 år. Det er store forskjeller mellom gifte og samboende. 93 prosent av de som er gifte svarer at de har felles økonomi i motsetning til 64 prosent av de samboende. Gifte har langt oftere felles økonomi enn samboende. Samboere med ekteskapsplaner skiller seg ut og har i større grad felles økonomi slik som gifte. Tilbøyeligheten til å ha felles økonomi øker med varigheten av samlivet og det samme gjør felles barn.

Det kan imidlertid være litt vanskelig å vite hva man legger i betegnelsen «felles økonomi». En annen undersøkelse ser på hvorvidt man har en felles konto. I aldersgruppen 20-47 år oppga gifte langt oftere enn samboende at de hadde en felles bankkonto. 58 prosent av de gifte hadde innrettet seg slik, mot 36 prosent av de samboende (Noak et al 2011 Tuft). En felles bankkonto behøver ikke nødvendigvis å bety felles økonomi, man kan ha egne bankkontoer, og i tillegg har man en felles konto. Hvor mye den enkelte legger inn og størrelsen på dette vil være av sentral betydning. Det er også viktig å se på konsekvensene ved de ulike ordningene, det vil si hvor mye frihet og hvor mye forpliktelser som følger med.

Det er også viktig å huske at man kan ha tilgang til felles konto, men det er også viktig hvor god oversikt man har over økonomien. Her er det ofte mennene som har det store overblikket (Wærnes og Knudsen 2002).

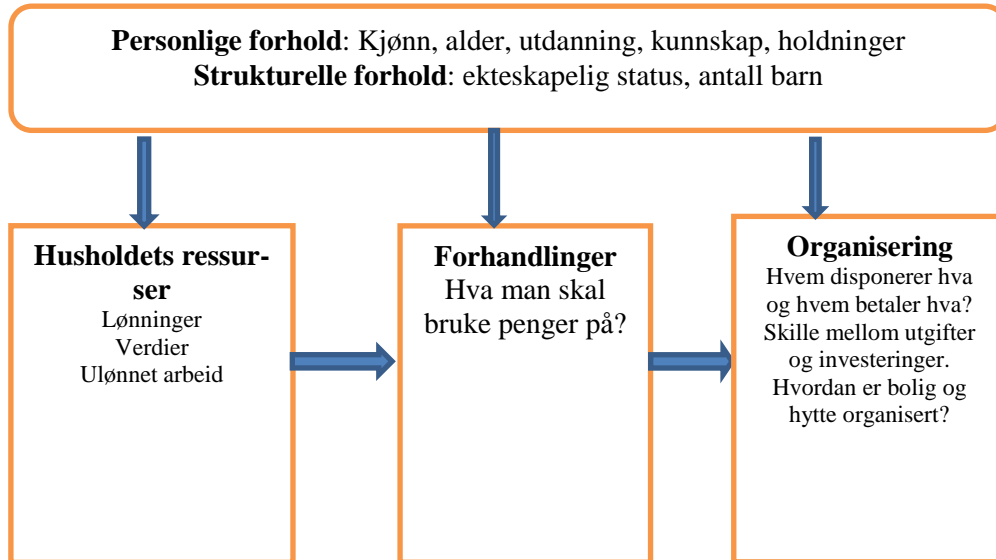
3.5 Undersøkellesmodell

Prosjektet skal se nærmere på hvordan medlemmene i ulike hushold organiserer sin økonomi med tanke på økonomisk likestilling. Første skritt blir å kartlegge eventuelle forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder ressurser som kommer inn i husholdet. Hvem står bak ulike ressurser som lønninger, ulønnet arbeid, verdier og eventuelt i hvor store beløp dreier det seg om? Også på hvilket tidspunkt eventuelle verdier ble brakt inn i samlivet vil være av sentral betydning med tanke på eventuell skilsmisse.

Neste skritt er å se på hvilke forhandlinger som eventuelt finner sted og hvilke som eventuelt har funnet sted når organiseringen av økonomien i husholdet ble opprettet. Hva brakte den enkelte inn i samlivet da dette startet, og hvordan dette er fordelt nå. Mens daglivets økonomi og forbruk er sentralt for å utvikle husholdet som fellesskap, er tunge investeringer (bolig, forsikringer, langsiktig sparing, kjøp av hytte eller annen eiendom) også viktig for å håndtere framtidig usikkerhet. Hva kjennetegner de som eventuelt har stor definisjonsmakt, er begge stemmer hørt, og er begge parter fornøyd med utfallet?

Siste del av modellen handler om hvordan man rent praktisk ordner husholdets økonomi. Det er antydning flere modeller fra felles økonomi til separate økonomier og eventuelle variasjoner mellom disse ytterpunktene. Her er det ulike ordninger fra en felles økonomi til helt separate økonomier (se side 28).

Sist, men ikke minst, antas både personlige og strukturelle forhold å kunne forklare hvilke løsninger vi finner i det enkelte hushold. Dette skal utdypes i neste kapittel.

Figur 3-2: Forslag til undersøkelsesmodell

4 Forhold som kan virke inn på organiseringen av husholdsøkonomien

Prosjektets tema er økonomisk likestilling mellom kvinner og menn i husholdet hvor vi blant annet skal se om det er systematiske forskjeller i fordelingen av økonomiske ressurser og i beslutningene som leder frem til fordelingene av de økonomiske ressursene. I gjennomgangen av ulike studier har det kommet frem en rekke forhold som ser ut til å ha betydning for hvordan et hushold organiserer sin økonomi og hvordan dette er fordelt mellom kvinner og menn. Hvem bestemmer over hva, og hvordan utgifter og eierskap til investeringer er fordelt mellom partene er viktige spørsmål. I det følgende gis en kort oppsummering av forhold som kan tenkes å påvirke dette.

Gifte og samboende

Svært mange er samboende. Samboerskap er mindre stabile enn ekteskap og de har i mindre grad felles økonomi sammenlignet med gifte (Noack et al. 2011). Hvorvidt man er gift eller samboende tenkes derfor å ha betydning for hvordan økonomien er organisert mellom kjønne. Det er også mulig at organiseringen av økonomien hos samboende i mindre grad har blitt tatt opp eksplisitt fordi de ikke har en spesiell hendelse som ekteskapsinngåelsen å referere til.

Alder og livsløp

Både selve husholdet og husholdets økonomi vil som regel endre seg i løpet av livsløpet. Antall medlemmer vil øke etter som det kommer barn til, og videre vil antall medlemmer avta når barna flytter hjemmefra. Heller ikke inntekt og utgifter vil være det samme over livsløpet. Det er mulig at disse endringene vil påvirke måten man organiserer økonomien på, mens omvendt kan vi tenke oss at det er vanskelig for å bryte et allerede etablert mønster. Dette kan bety at eldre er mer tradisjonelle mens yngre er mer likestilte når det gjelder økonomisk organisering uavhengig av husholdets generelle økonomi.

Inntekt og økonomiske ressurser

Penger gir økonomisk definisjonsmakt, og den som bringer mest penger inn i husholdet vil trolig ha større definisjonsmakt og kan bestemme hva pengene skal brukes til. Det forventes større grad av likestilling i hushold hvor begge partene bringer inn omtrent like mye penger.

Utdanning

Høyere utdanning betyr høyere yrkesaktivitet som igjen betyr at mer penger bringes inn i husholdet. Dette skulle tilsi mer likestilling. Høyere utdanning kan også være en indikator på større økonomisk kunnskap.

Driftighet og omsorg

Dette er egenskaper som ofte fremheves hos kvinner, og det handler om hvordan de får pengene til å strekke til ved stor arbeidsinnsats. Dette er tidkrevende og trolig vil dette være stra-

tegieer som deltidsarbeidende eller hjemmeværende kvinner vil anvende. Men en slik strategi vil i liten grad gi dem økonomisk trygghet ved et eventuelt samlivsbrudd. Tap av pensjonspeng vil være en annen faktor. Studier viser også at kvinner er mer fellesskapsorienterte enn menn og bruker pengene på andre husholds medlemmer.

Holdninger og kultur

I hvilken grad har holdninger betydning for hvordan husholdsøkonomien organiseres? 60 prosent av mennene mener at det er deres oppgave å være hovedforsørger for familien. (Synovate Dokk Holm¹). Den generelle holdning ser altså ut til å være at mannen er hovedforsørger. Det ser imidlertid ut til å være en endring på gang. I denne refererte undersøkelsen var det imidlertid en større andel blant de yngre kvinnene mente at begge har like stort ansvar for å forsørge familien. Trolig vil også holdninger være med på å påvirke hvordan man organiserer økonomien, hvem som skal betale hva og i hvilken grad man ser på økonomisk selvstendighet.

Skilsmisse

Hvilke erfaringer man har gjort seg vil også påvirke hvordan man har organisert seg økonomisk. Det heter seg at ingen tjener på en skilsmisse, men er det slik at brent barn skyr ilden, eller er det andre kjennetegn som er mer dominerende og som gjør at historien gjentar seg?

Mine, dine og våre barn

Det koster å ha barn, og det å ha egne barn og særkullsbarn kan by på utfordringer i hvordan økonomien skal organiseres. Det er også slik at noen barn kun bor i husholdet deler av tiden, mens andre barn igjen vil få bidrag fra en forelder som ikke bor i husholdet. Hvordan dette influerer på husholdets økonomi og hvordan utgifter og investeringer fordeles forventer vi vil variere.

4.1 Spørreskjema og datainnsamling

I prosjektbeskrivelsen inngår et spørreskjema som skal anvendes til en representativ undersøkelse bestående av gifte og samboende i Norge. Det vedlagte skjemaet er et resultat av mange kompromisser, før det første hvor mange spørsmål det er ønskelig å stille og hvor lenge man kan forvente at respondenten vil svare. Det er også et spørsmål mellom hvor generelt et spørsmål kan være og samtidig være meningsfylt på den ene siden og hvor detaljert man kan være på den andre og at dette fortsatt har allmenn betydning. Et annet kompromiss er mellom de ulike husholdstyper som finnes i dagens Norge og flertallet av de norske hushold. Det er ikke mulig å lage et skjema som både tar hensyn til «folk flest» og hvordan de mer uvanlige lever.

Det blir viktig å finne hvilke faktorer som identifiserer hushold med ulik organisering av økonomien. Her kan vi tenke oss mange ulike forhold, både de rent faktiske og målbare som hvem tjener hva og hvem hus og hytte står oppført på til de mere diffuse avgjørelser og diskusjoner som ligger bak disse disponeringene. Dette kan være vanskelig å få med seg i en survey. Vi velger derfor å konsentrere spørreskjemaet til de mere faktiske forhold mens neste fase i undersøkelsen – den kvalitative delen – vil i større grad konsentrere seg om mekanismene som leder frem til de observerbare resultatene. Noen holdninger er imidlertid tatt med som utsagn som respondenten skal si seg mer eller mindre enig i.

¹ Prosjekt utført av Synovate for Ellen Dokk Holm Postsparebanken 2008.

Det vedlagte skjema er et resultat av alle disse kompromissene. Skjemaet skal besvares av et representativt utvalg av par, både ektepar, samboere og samboerskap. Det vil si alle som deler tak med en annen voksen person. Om de har barn og hvor mange og hva som er egne barn og særkullsbarn vil variere.

Litteratur

- Becker, G. (1991) *A Treatise of the Family*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Berg, L. og M. Teigen (2009) Gendered consumer competence in households with one vs. two adults. *International Journal of Consumer Studies*, 33(1) pp 31-41.
- Bjørnholt, M. (2010) Den norske likestillingsmodellen. *Sosiologi i dag*, (40)1-2.
- Brusdal, R. og R. Lavik (2007) Alt ved det gamle? I Gåsdaal et al. (red) *Makt, mening og struktur*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bøe, J.B. og K. Wærness (2005) «Vi vil vel være prototypen på likestilt økonomi». Om økonomiske forvaltningssystemer i Norske barnefamiliehus. *Sosiologisk Tidsskrift* vol. 13 side 29-44.
- Ellingsæter, A.L. (1998) Dual Bredswinner Societies: Provider Models in the Scandinavian Welfare States. *Acta Sociologica* 41(1) 59-73.
- Hardoy, I. og P. Schøne (2004) *Mindre betaling for færre timer?* Rapport. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Ironmonger, D. (2001) *Household Production and the Household Economy*. Research Paper. Household research Unit, department of Economics. University of Melbourne, Australia.
- Ketscher, K. (2001) «Kvinnens rettigheter i et nytt landskap». I Tranøy, B. S. og Ø. Østerud (2001) *Mot et globalisert Norge?* Oslo: Gyldendal.
- Kitterød, R. og M. Rønsen (2011) Hvem er hjemmearbeidende i dag? *Samfunnsspeilet* nr. 1.
- Kjeldstad, R. og E. Nymoen (2004) *Kvinner og menn i deltidsarbeid. Fordeling og forklaringer*. Rapport nr. 29, Oslo: Statistisk sentralbyrå.
Analyser 52, Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Knudsen, K. og K. Wærnes (2004) *Between sharing and individualization – Changing norms and gender equality among Norwegian couples?* Paper presented på Gender equality and Economic Relationships in Modern families. Bergen oktober.
- Miller, D. (1998) *A theory of shopping*. Cambridge: Polity Press.
- Moxnes, K. (1999) Cohabitation: Postmodern Frameworks for intimate Relationship i *Family, Childhood and Intimate Relations: Theoretical and empirical explorations*. Kompendium, ISS, NTNU Trondheim.

- Noak, T. og A. Seierstad (2003) Samboerskap ved tusenårsskiftet. Dagligdags og utforsket. *Samfunnsspeilet* 1, 30-34.
- Noak, T. (2010) *En stille revolusjon. Det moderne samboerskapet i Norge*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.
- Noak, T., T.H. Lyngstad og P.A. Tufte (2011) Færre samboere enn gifte har felles økonomi. *Samfunnsspeilet* 3, 12-17.
- Nussbaum, M. (1995) «Introduction» in Martha Nussbaum and Jonathan Glovers, editors *Women, Culture and Development: A Study of Human Capabilities*. Oxford: Oxford University Press.
- Pahl, J. (1989) *Money and Marriage*. London: Macmillan.
- Pollack, R. (2002) Gary Becker's Contributions to Family and Household Economics. Paper presented at University of Chicago.
- Reiakvam, J. og T. Skoglund (2009) Ulønnet arbeid skaper store verdier. *Samfunnsspeilet* nr. 3.
- Rysst, M. (2005) *Udsathet og forbrug i de nordiske velferdsstater*. Rapport nr. 11. København: Socialforskningsinstituttet.
- Skrede, K., A. Seierstad og K.A. Wiik (2011) Forskjeller mellom samboende og gifte ved første barns fødsel. *Samfunnsspeilet* 3,
- Statistisk Sentralbyrå (2010) *Dette er Kari & Ola*.
- Stillerman, Joel (2004) Gender, class and Generational Contexts for Consumption in Contemporary Chile, *Journal of Consumer Culture*, 4/1/51-7
- Sunde, H. og T. Sandnes (2010) Kvinner og menns lønn. *Samfunnspeilet* nr. 1.
- Vollset, G. (2011) *Familiepolitikens historie – 1970 til 2000*. Rapport nr. 1. Oslo: Nova.
- Vaage, O.F. (2002) Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1971-2000, Statistiske analyser 52. Statistisk Sentralbyrå.
- VWærness, K. og K. Knudsen (2002) Om økonomisk likestilling i norske familier i Guldbrandsen L. (red) *Forskning om småbarnsforeldres dagligliv*. Nova-rapport nr. 12.

Vedlegg 1 – Spørreskjema

- 1. Her kommer noen påstander hvor du på en skala fra 1 til 5 skal svare hvor uenig eller enig du er (svær uenig har verdien 1 og helt enig har verdien 5)**

Det er mannens oppgave å være hovedforsørger i familien
Jeg har god oversikt over det som går inn og ut av bankkontoen/bankkontoene mine
I min familie har begge et like stort ansvar for å forsørge familien
Jeg prøver å skjule deler av mitt forbruk for min ektefelle/samboer
Jeg synes det er greit å ha helt separate økonomier.
Hjemme hos oss diskuterer vi ofte husholdets økonomi
I vårt hushold er vi økonomisk likestilte
Jeg er fornøyd med måten vårt hushold har organisert økonomien på
Jeg føler ofte at jeg er den tapende part når vi tar økonomiske beslutninger
Jeg synes det er riktig å dele likt på det som er igjen når alle utgifter er betalt
Jeg stoler på min ektefelle/samboer når det gjelder økonomiske forhold
Jeg kjøper gjerne noe ekstra til familien for mine egne penger
Jeg synes det er rimelig at den som tjener mest får mest i «lommepenger»
Jeg avstår gjerne fra noe hvis barna trenger noe spesielt
Jeg gjør mest av husarbeidet
I mitt hushold setter vi opp budsjett
Jeg får som regel gjennomslag for mine ønsker om hva husholdet skal bruke penger på
Når man har felleseie deler man likt ved skilsmisse

- 2. Diskuterte dere noen gang hvordan økonomien og eventuell formue/ verdier skulle organiseres da dere giftet dere eller flyttet sammen?**

1. Ja, diskuterte mye
2. Diskuterte litt
3. Nei, diskuterte ikke
4. vet ikke/husker ikke

- 3. Hvordan er bankkontoene organisert i husholdet?**

1. Jeg og min ektefelle/samboer har egne kontoer
2. Vi har kun en felles konto som begge bruker
3. Vi har egne kontoer pluss en felles konto
4. vet ikke/ønsker ikke å svare

HVIS FELLES KONTO: (2+3)

- 4. Hvor stort beløp setter dere inn på den felles kontoen?**

1. Setter inn likt
2. Kun jeg som setter inn
3. Kun ektefelle/samboer som setter inn
4. Jeg setter inn mest
5. Ektefelle/samboer setter inn mest
6. Det varierer
7. vet ikke

5. *Er det greit å ta ut 5.000 kroner fra den felles kontoen uten å si fra til din ektefelle/samboer om dette?*

1. Ja
2. Nei
3. vet ikke

ALLE:

6. *Har du fri adgang til ektefelle/samboerens konto/kontoer?*

1. Ja
2. Nei
3. Ja til noen av kontoene
4. vet ikke

7. *Kontrollerer du ektefelles/samboers konto(er) noen gang?*

1. Nei, aldri
2. En sjelden gang
3. Ja, ofte
4. vet ikke

8. *Hvordan organiseres økonomien i husholdet?*

1. Utgiftene deles og hver enkelt beholder det som er til overs til personlig forbruk
2. Utgiftene deles, og totalsummen av det som er igjen deles likt.
3. Vet ikke

9. *Eide du bolig eller hytte da du giftet deg eller ble samboende?*

1. Ja eide bolig
2. Ja eide hytte

10. *Har dere gjensidig testamente?* (Det vil si at dere skal arve hverandre).

1. ja
2. Nei
3. vet ikke

11. **Hvem betaler vanligvis mest for følgende utgifter:**

	Uaktuelt har ikke	Jeg	Sambo Ektefelle	Begge/	Vet ikke
Mat og dagligvarer					
Ferier					
Møbler, hvitevarer etc.					
Husleie, kommunale utgifter					
Hytte fritidsbolig					
Felles boliglån					
Min del av boliglån					
Sambo/ektefelles del av boliglån					
Annen felles gjeld					
Min private gjeld					
Ektefelles private gjeld					
Pensjonssparing til meg					
Pensjonssparing til sambo/ektefelle					
Bilutgifter					
Livsforsikring egen					
Livsforsikring samboer/ektefelle					
Klær, aktiviteter, utstyr til felles barn					
Klær, aktiviteter, utstyr til mine særkullsbarn					
Klær, aktiviteter, utstyr til sambos særkullsbarn					
Økonomisk støtte til barn som har					

flyttet hjemmefra					
Internett/bredbåndsabonnement					

12. Hvilken av de følgende beskrivelser er mest dekkende for deg?

1. Yrkesaktiv heltid
2. Yrkesaktiv deltid
3. Studerer
4. Student og yrkesaktiv
5. Arbeidsledig/trygd
6. Hjemme i betalt barselpermisjon
7. Hjemme med kontantstøtte
8. Hjemmeværende
9. Pensjonist

HVIS DELTID:**13. Hva er grunnen til at du arbeider deltid?**

1. På grunn av barna/Omsorgsarbeid
2. På grunn av helsen
3. Ikke mulig å få heltidsarbeid
4. Ønsker ikke å arbeide heltid
5. Annet _____

14. Har du arbeidet heltid tidligere?

1. Ja
2. Nei

HVIS HJEMMEVÆRENDE (ikke barselpermisjon eller kontantstøtte): (8+5)**15. Hva er grunnen til at du er hjemmeværende?**

1. På grunn av barna/Omsorgsarbeid
2. På grunn av helsen
3. Ikke mulig å få arbeid
4. Ønsker å være hjemmeværende
5. Annet _____

16. Har du arbeidet heltid eller deltid tidligere?

1. Ja heltid → Neste spm.
2. Ja deltid → Neste spm.
3. Nei

DELTIDSARBEIDENDE OG HJEMMEVÆRENDE:**17. Får du noe kompensasjon av ektefelle/samboer for det omsorgsarbeidet du utfører. F.eks. at du får utbetalt et beløp du selv disponerer**

1. Ja
2. Nei
3. Vet ikke/ønsker ikke å svare

18. Diskuterte du denne løsningen med å være deltid eller hjemmeværende med:

	Ja	Nei
1. Ektefelle/samboer	x	x
2. Venner	x	x
3. Offentlige personer	x	x

19. Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med å være deltidsarbeidende eller hjemmeværende?

1. Svært fornøyd
2. Ganske fornøyd
3. Verken fornøyd eller misfornøyd
4. Ganske misfornøyd
5. Svært misfornøyd

HVIS YRKESAKTIV: (Både heltid og deltid)

20. Tjener du eller din ektefelle/samboer/samboer mest, eller tjener dere like mye?

1. Jeg tjener mest
2. Ektefelle/samboer/samboer tjener mest
3. Vi tjener omtrent like mye
4. Vet ikke

21. Hvem har mest til personlig bruk, du eller ektefelle/samboer?

1. Vi har omtrent like mye
2. Jeg har mest
3. Ektefelle/samboer har mest
4. Det varierer
5. Vet ikke

ALLE:**22. Eier husholdet boligen dere bor i?**

1. Ja →
2. Nei →
3. Vet ikke

HVIS EIER BOLIG:**23. Kan du anslå markedsverdien (salgsverdien) på boligen?**

_____ millioner

Vet ikke

24. Hvor mye gjeld er det på boligen?

_____ oppgi i tusen kroner

Vet ikke

Ikke gjeld på boligen

25. Hvordan er eierforholdet til boligen?

1. Felleseie
2. Jeg har særeie
3. Samboer/ektefelle har særeie
4. Jeg eier mer enn halvparten
5. Jeg eier mindre enn halvparten
6. Vet ikke

26. Eier husholdet hytte?

1. Ja
2. Nei
3. vet ikke

HVIS EIER HYTTE:**27. Kan du anslå markedsverdien (salgsverdien) på hytta?**

Kr _____

Vet ikke

28. Hvor mye gjeld er det på hytta?

Oppgi i tusen kroner _____

2. Vet ikke

3. Ikke gjeld på hytta.

29. Hvordan er eierforholdet til hytta?

1. Felleseie
2. Jeg har særeie
3. Samboer/ektefelle har særeie
4. Jeg eier mer enn halvparten
5. Jeg eier mindre enn halvparten

6. Vet ikke

ALLE:

30. Hvor mange hjemmeboende barn 18 år eller yngre er det i husholdet?

(Med dette menes barn som bor minst halvparten av tiden i dette husholdet).

Antall felles barn _____

Antall egne barn _____

Antall ektefelle/samboers barn _____

31. Hvor mange barn 18 år eller yngre er det som ikke bor i husholdet, men som en av partene i husholdet har forsørgelsesplikter overfor?

Antall _____

32. Hva gjør husholdet med barnetrygden? (Gjelder for alle barna)(flere svar kan avgis)

1. Inn på min konto
2. Inn på vår felles konto
3. Inn på ektefelles/samboers konto
4. Egen konto i barnets navn
5. Pengene går inn i husholdets felles utgifter
6. varierer
7. vet ikke

33. Er du mann eller kvinne?

1. Mann
2. Kvinne

34. Hvor gammel er du?

35. Er du gift eller samboende?

1. Gift
2. Samboende

36. Hvor mange år har dere vært gift/samboende?

Antall år _____

37. Har du vært gift eller samboende tidligere?

1. Nei
2. Ja, gift
3. ja samboende
4. Ubesvart

HVIS samboende:

38. Har dere samboerkontrakt?

1. Ja
2. Nei
3. Vet ikke

39. Hva er din utdanning?

1. Grunnskole
2. Fagutdanning/yrkesfag
3. Videregående
4. Universitet/høyskole

40. Din samlede bruttoinntekt?

Oppgi i tusen kroner _____

Vet ikke

41. Husholdets samlede bruttoinntekt?

Oppgi i tusen kroner _____

Vet ikke

42. Man snakker noen ganger om forskjellige samfunnsklasser: overklasse, middelklasse og arbeiderklasse. Hvilken klasse vil du si at du tilhører?

1. Overklasse
2. Middelklassen
3. Arbeiderklassen
4. Vet ikke